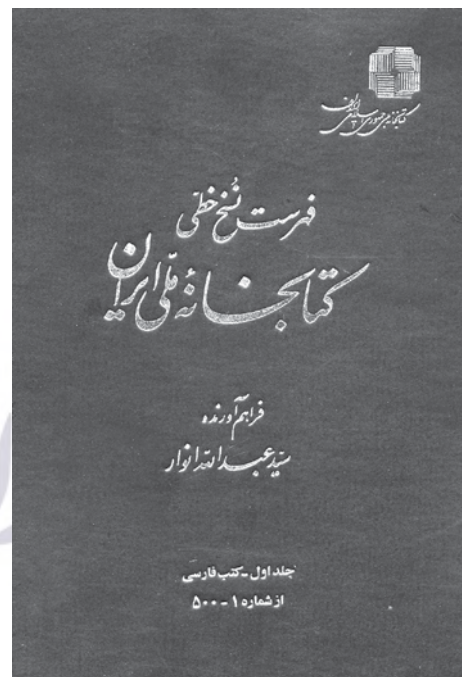

کاربرگه افشار* ابتکار روش شناسانه ایرج افشار در فهرست‌نگاری

استاد سید عبدالله انوار

و مطالب علمی آن را در اختیار پژوهشگران بگذارند. این کار به سعی و تشخیص ایرج افشار صورت پذیرفت. او به فقدان کاربرگه نسخه خطی در حوزه فهرست‌نگاری برخورد کرد و آن را نقصی بس عظیم دید و بر آن رفت که راه رفع این نقیصه را بیابد و فهرست‌نگاری را از سیطره سلائق شخصی وارهاند که آنان که با کار فهرست‌نگاری خطی از طریق کتابخانه‌های قدیم آشنایی دارند بر این بودند که هر نسخه بر حسب سلیقه شخصی متصدی فهرست‌نگار این شود و معرفی ایجاب می‌کرد که یک نسخه خطی، بر حسب تعداد فهرست‌نگاران آن، تعداد متعددی فهرست داشته باشد و در کتابخانه‌ها به صورت‌های متعدد و ناشناس فهرستی از آن کتاب باشد و آنچه معرف جامع و مانع آن باشد از طریق فهرست‌نگار عرضه نشود. چنان که سرنوشت هر امر غیر منتظم و تحت قاعده در نیامده چنین است. چون مرحوم افشار ۵۰ سال پیش که به ریاست کتابخانه ملی منصوب شد، برای نگارش فهرست نسخ خطی گنجینه آن کتابخانه به این بی‌برگه‌ای برخورد و آن را نقیصه‌ای جدی دید، پس بر آن شد که رفع آن نقیصه کند. برای این منظور کمیسیونی از نسخه‌شناسان آن روز در کتابخانه ملی ایران زیر نظر مرحوم مجتبی مینوی تشکیل داد که در آن کمیسیون — که تمام اعضای آن فوت کرده‌اند به جز بنده که ان شاء... به ایشان می‌پیوندم — آقایان دکتر عباس زریاب خویی، محمدتقی دانش‌پژوه و افشار و این جانب شرکت یافتیم و به پیشنهاد مرحوم مینوی، قرار بر این رفت که هریک از شرکت‌کنندگان، ۲۰ عنصر لازم برای معرفی

این که مرگ افشار ضربه هولناکی بود که بر پیکر فهرست‌نگاری، کتابداری و ایران‌شناسی خورد، قابل انکار نیست. لذا بر هر کسی که با او در امور راجع به کتاب تماسی داشته و از نادره کاری‌های او چیزی به خاطر دارد، باید عرضه کند تا یاد او همواره در ذهن ما باشد و ما همیشه او را در بین خود زنده بداریم؛ زیرا این آثارنا تدل علینا. امروز فهرست‌نگاران نسخه‌های خطی با در دست داشتن کاربرگه به راحتی و به دور از سرگردانی می‌توانند یک نسخه ناشناس خطی را با کاربرد عناصر مندرج در آن کاربرگه بشناسانند و خصوصیات مادی

* متن سخنرانی استاد سید عبدالله انوار در جلسه بزرگداشت شادروان استاد ایرج افشار (ارج ایرج) در تالار فردوسی، دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، دوشنبه ۹ خرداد ۱۳۹۰.

می‌گیرند. در مورد نسخه خطی هم به همین صورت است. بنده و او ۳۵۰۰۰ نسخه خطی را فهرست کردیم و هیچ‌گاه لازم نشد که یک عنصر دیگر به این عناصر اضافه کنیم. بنابراین در عمل، عناصر این کاربرگه به خوبی و بدون نقص مسأله فهرست‌نگاری را پاسخ داد و با این پاسخ معلوم شد که این کاربرگه بهترین وسیله است برای معرفی نسخ خطی که متأسفانه ضیق وقت این جلسه اجازه بحث تفصیلی آن را نمی‌دهد. این ابتکار و مشکل‌گشایی در کار فهرست‌نگاری به ما اجازه می‌دهد که ما در عالم فهرست‌نگاری این کاربرگه را به نام افشار یعنی «کاربرگه افشار» بنامیم؛ که همان طور که کاربرگه دیویی در فهرست‌نگاری کتب چاپی به نام دیویی مصطلح است، این کاربرگه هم باید به نام ایرج افشار نامیده شود. امیدوارم کتابداران با این پیشنهاد موافقت کنند.

نسخه خطی تهیه کنند؛ یعنی در ۲۰ عنصر همه نکات معرفی ویژگی‌های مادی و علمی آن نسخه وجود داشته باشد و در جلسات کمیسیون خوانده شود تا پس از تصویب هر یک از آنها آن عنصر در کاربرگه درج گردد. کوتاه سخن، در ظرف ۱۰ روز بعد از نخستین جلسه کمیسیون، عناصر مصوبه این کاربرگه بر روی یک صفحه مقوای نازک دورو فراهم آمد؛ در یک طرف عناصر نسخه‌شناسی نسخه خطی و در روی دیگر عناصر کتاب‌شناختی آن نسخه درج شد و آن کاربرگه برای فهرست‌نگاری نسخ خطی کتابخانه ملی ایران مشخص شد و در عمل عناصر این کاربرگه به خوبی و بدون نقص مسأله فهرست‌نگاری را پاسخ داد. در هر کار علمی — چه در فیزیک باشد، چه در کار نسخه خطی که با تجربه سروکار دارد — وقتی یک ایده بدهید و این ایده در عمل بتواند جواب بدهد، این کار قطعی است. در تمام قواعد فیزیک هم همین طور است. هزاران تئوری می‌آید اما آن تئوری‌هایی که در عمل جواب مستقیم دارند عملی می‌شوند و مورد قبول قرار